

Passend onderwijs en de kansen voor de intern begeleider

De intern begeleider is de spil in de schoolinterne zorg. Hij/zij (verder: zij) heeft immers een centrale rol bij de coördinatie-, signalering-, ondersteuning-, initiëring- en evaluatietaken in samenspraak met het schoolteam, de ouders, de externe zorgpartners. De ib'er vervult haar taken steeds vaker volgens de principes van handelingsgericht werken. In dit artikel ligt de focus op de kansen die deze ontwikkelingen bieden voor de ondernemende intern begeleider.

Door Marina Moerkens

De komende jaren staat het onderwijs voor een (ver)nieuw(d)e opdracht: zoveel mogelijk kinderen passend onderwijs (en evt. zorg) bieden, bij voorkeur in een reguliere setting. Dit alles in een context van beschikbaarheid van middelen in combinatie met forse bezuinigingen. Dit brengt toenemende zorgen met zich mee. Gelukkig hoeft de ib'er het niet allemaal alleen te doen. Er bestaat namelijk al een jarenlange traditie in het combineren van onderwijs en zorg. Bovendien is er de afgelopen jaren flink geïnvesteerd in samenwerking met het maatschappelijk werk en de jeugdgezondheidszorg schoolnabij, een multidisciplinair zorgteam en bovenschools ZAT.

De zorgstructuur

Elke school heeft inmiddels een onderwijs- en zorgroute (OZR). Deze bestaat uit een intern deel, met opschalingmogelijkheden naar boven- en buitenschoolse expertise. De OZR is afgestemd op de zorgbehoeften van de leerlingpopulatie. Zie figuur 1.

De zorgroute van de school dient vanzelfsprekend aan te sluiten bij de zorgbehoefte van de leerlingen: voor een meerderheid volstaat de ondersteuning die de school zélf kan bieden (in de persoon van leerkracht, intern begeleider, remedial teacher). Soms is meer expertise nodig, die men schoolnabij inzet (zoals de orthopedagoog, maatschappelijk werk, jeugdarts- of verpleegkundige, al dan niet gebundeld tot een zorgteam). Bij langdurige of com-

plexe situaties is éxtra expertise nodig, gebundeld in het bovenschools multidisciplinair zorg- en adviesteam / ZAT). Deze infrastructuur illustreert de beweging die de afgelopen jaren is ingezet: externe expertise komt naar de scholen toe. Dit verlaagt de drempel en hulp komt in een eerdere fase beschikbaar voor kind (en ouders).

Handelingsgericht werken

Handelingsgericht werken (HGW) geniet steeds meer belangstelling van scholen én aan het onderwijs verbonden orthopedagogen. Hiervoor zijn diverse redenen. Allereerst integreert HGW een inhouds-

Een handelingsgerichte focus: van 'Wat heeft dit kind?' naar 'Wat heeft dit kind nodig?'

lijke visie op de ontwikkeling van kinderen, met een handzame vertaling naar de onderwijspraktijk van alledag. Daarnaast biedt HGW veel ruimte aan de eigen werkwijze van scholen, waarbij de vertouwde relatiedriehoek leerling-ouders-

Figuur 1

De piramide staat voor de totale populatie leerlingen op een school. Daarbij onderscheidt men drie groepen:

de basis: het overgrote deel van de leerlingen (85%) ontwikkelt zich voor spoedig. Soms zijn er opvoed- en opgroeivragen, maar in de regel vinden kind, ouders en school op eigen kracht of in hun netwerk daarvoor de juiste aanpak

hoger midden: bij zo'n 15% is er sprake van (matige tot ernstige) zorgen om het kind, in combinatie met de situatie thuis, op school of in het publieke domein (vrije tijd)

het topje: bij 1,5 – 2 % is er sprake van complexe en multiprobleem-situaties.

NB. de percentages 85% – 15% – 2% kunnen variëren, afhankelijk van de leerlingpopulatie per school.

school centraal staat. Verder biedt HGW een heldere structuur van logisch op elkaar volgende handelingsstappen. Tot slot gaat HGW uit van pedagogisch opti- misme, wat veel mensen aanspreekt.

HGW laat zich - als visie én als werk- wijze - omschrijven aan de hand van zes uitgangspunten, die nauw met elkaar samenhangen:

1. onderwijs- en ondersteuningsbehoef- ten van het kind staan centraal
2. kinderen leren door interactie
3. werkwijze is systematisch en transpa- rant (cyclisch planmatig werken)
4. doelgerichtheid (SMART) en periodieke evaluatie
5. constructief samenwerken
6. focus op kansen en mogelijkheden

Aanvullingen bij deze HGW-uitgangspun- ten zijn:

- ✓ één kind, één gezin, één plan: op elkaar afgestemd onderwijs- en zorgaanbod (inclusief casusregie)
- ✓ versterking van eigen kracht van kind, ouders, leerkracht
- ✓ school als vind- en actieplaats; vroegtij- dige signalering en actie (preventie)

Deze uitgangspunten geven de visie weer van alle betrokken organisaties en fungeren als richtinggevende doelen voor samenwerking en als ijkpunten voor eva- luatie.

Ouders

Ouders zijn dé samenwerkingspartners voor de school. Zij beschikken over veel informatie over de ontwikkeling van het kind en welke aanpak wel of niet werkt. Bij elke stap in de OZR dient de school de ouders dan ook actief te betrekken, door uitwisseling van informatie, gezamenlijke analyse én (afspraken over) een geza- menlijk aanpak.

Onderwijs- en zorgroute + HGW: een sterke combi

De zorgstructuur en handelingsgericht werken bieden ondersteuning en struc- tuur in de soms hectische praktijk van alledag. De OZR in figuur 2 is geïnspireerd op o.a. de 1-zorgroute (WSNS-plus), de zorgroute en ouders (Nederlands Jeugdinsti- tuut), de zorgroute van WSNS Berkeldal en WSNS Zutphen en handelingsgericht

werken. Deze OZR is een groeimodel met kaders op hoofdlijnen, die ruimte geven aan lokale verschillen (zoals eigen werkwijzen van scholen en ZAT's), maar ook aan voortschrijdende inzichten en lan- delijke ontwikkelingen.

Uitleg bij combi OZR + HGW

De oplossingsgerichte visie van HGW is de basis voor de opbouw van de infra- structuur onderwijs- en zorgroute. Die deelt het zorgaanbod in volgens een basispakket (zorgaanbod óp en dóór de

Ouders zijn (soms) een deel van het probleem en altijd een deel van de oplossing

school), en pluspakketten (schoolnabije preventieve en curatieve zorg-op-maat óp school door derden en bovenschoolse en externe zorg). Hoofddoel binnen alle zes stappen is: bieden van passend onderwijs aan alle kinderen binnen een goed peda- gogische klimaat door handelingsgericht te werken in de groep, uitgaande van de

ondersteuningsbehoeften van kinderen en eventueel met inzet van (individuele en groeps-)handelingsplannen.

De stappen binnen de OZR volgen elkaar logisch op en hebben elk een eigen plan- matige activiteitencyclus met vier fasen (zie figuur 3). De stappen 1-2-3 in de OZR komen in grote lijnen overeen met het begrip basiszorg van passend onderwijs, de stappen 4-5-6 met breedte- en diepte- zorg.

Als blijkt dat de interventie(s) effect heb- ben, blijft men handelingsgericht werken binnen deze en voorgaande stappen. Het zetten van de juiste stappen, passend bij de behoefte van het kind, binnen de OZR op schoolniveau en op bovenschools niveau, maakt passend onderwijs mogelijk. De vragen 'Wat werkt voor dit kind?' en 'Wat behoeft verandering?' zijn daarbij leidingge- vend. Hét startpunt is de leerkracht binnen de groep. Goed volgen én evalueren van geboden onderwijs binnen het basispakket van de school is essentieel.

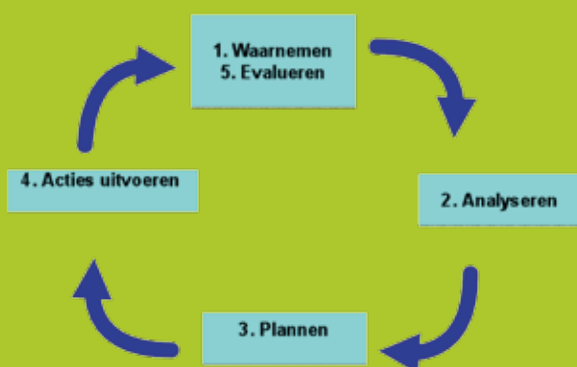
Stap 1. De leerkracht in de groep

De leerkracht werkt handelingsgericht. Hij doet interventies naar aanleiding van eigen observaties en (toets)resultaten. Interventies in deze stap: voor- of ver- lengde instructie, (kleine) aanpassingen in standaard leerstofaanbod, investeren in een goede relatie met iedere leerling. De leerkracht heeft met de ouders gesprek- ken over ontwikkelingen van hun kind én HGW.

Figuur 2. Combi OZR + HGW in 6 stappen (afgezet tegen de piramide leerlingpopulatie en zorg en zorgbehoefte)

Figuur 3: Fasen in cyclisch planmatig werken

- Stap 1. Waarnemen: signaleren, informatie verzamelen (observeren, toetsen, onderzoeken)
- Stap 2. Analyseren: benoemen alle factoren bij kind, school en gezin (zowel belemmerende als beschermende)
- Stap 3. Plannen: keuzen maken, opstellen en voorbereiden interventies (SMART)
- Stap 4. Acties uitvoeren
- Stap 5. Evalueren: resultaten 'waarnemen' (= stap 1) en beoordelen

Stap 2. De leerkracht overlegt met collega(s)

De leerkracht consulteert collega voor reflectie bij eigen handelingsvragen over opvallende leerlingen. Het accent ligt op uitwisseling van ideeën, waarmee de leerkracht verder kan. Ook start de leerkracht een inventarisatie van de onderwijsbehoeften en legt hij informatie vast, bijvoorbeeld in (groeps-)handelingsplan. Bespreking van de leerling kan in een bouw-, team- of leerling-overleg. Afhankelijk van de school kan dit ook in stap 3.

Stap 3. De leerkracht overlegt met intern begeleider

De leerkracht vult samen met de intern begeleider een (HGW-)formulier in, waarmee men belemmerende én beschermende factoren bij kind, school en gezin expliciteert. Men formuleert de (voorlopige) ondersteuningsbehoeften én handelingsgerichte acties. Hierbij betreft men actief de ouders en bekijkt men welke andere (externe) expertise eventueel nodig is. Afspraken legt men vast in en werkt men uit in een handelingsplan (SMART en resultaatgericht).

Stap 4. Inschakelen externe expertise óp de school / zorgteam

Bij extra expertise valt te denken aan orthopedagoog, jeugdverpleegkundige,

schoolmaatschappelijk werk. Er is sprake van overleg of deelname aan leerling-besprekingen.

Men spreekt van een zorgteam op schoolniveau, bij periodiek overleg met minimaal de ib'er, jeugdverpleegkundige (GGD) en schoolmaatschappelijk werk. Het doel is snelle actie en korte lijnen. Centrale gesprekpunten in het zorgteam zijn ondersteuningsbehoeften van het kind en vragen van de leerkracht (en ouders), resulterend in handelingsgerichte adviezen en de inzet van expertisepartners. De school informeert vooraf de ouders en regelt hun schriftelijke toestemming. Tijdens het zorgteam-overleg zoekt men naar kansen in zowel de onderwijs-, thuis-, als vrijetijdssituatie. Eventueel regelt men extra onderzoek, inzet van expertise WSNS, REC-PAB'er, maatschappelijk werk, jeugdverpleegkundige, et cetera.

Stap 5. Zorg- en adviesteam / ZAT van het WSNS

Leidt stap 4 tot onvoldoende resultaten óf is er sprake van ernstige zorgen en complexiteit, dan is opschaling naar het bovenscholse multidisciplinaire zorg- en adviesteam (ZAT) een logisch vervolg. In deze stap gaat informatie uit het leerlingdossier de school uit.

Voor bespreking in het ZAT is altijd toe-

stemming van ouders nodig. In het ZAT-toeleidings(HGW)formulier zet de school (samen met ouders) alle belemmerende en beschermende factoren op een rijtje: de onderwijsbehoeften van het kind, de ondernomen acties met resultaten, de handelingsvragen van de school (en evt. ouders). Het ZAT analyseert alle informatie en formuleert acties die men SMART uitwerkt: handelingsadviezen voor school, evt. een hulptraject, afstemming, casusregie en monitoring.

Stap 6. Aanbod-op-maat voor de leerling

De school regelt samen met de ouders onderwijs of zorg op maat, passend bij de ondersteuningsbehoeften van het kind. Denk aan: aanpassingen binnen de huidige school, al dan niet met rugzak, plaatsing op SBO of SO, zorgaanbod voor kind (en gezin) door maatschappelijk werk, MEE, jeugdzorg, e.a. Soms is hiervoor (nog) een indicatie nodig. Het doorschakelen naar de jeugdhulpverlening kan natuurlijk ook al eerder dan stap 6 gebeuren.

Rol van de intern begeleider

Het is de expliciete taak van de ib'er dat alle zorg in en om de school goed verloopt, bij elke stap in de OZR opnieuw. Hoger in de piramide nemen ondersteuningsbehoeften en complexiteit toe, waarmee de rol van de ib'er intensiveert.

De onderwijs- en zorgroute in combinatie met handelingsgericht werken biedt structuur en houvast aan de ib'er (en anderen). Met name vanaf stap 3 wordt de rol van de ib'er explicieter, en daarmee de eisen aan haar kennis en handelingsrepertoire steeds groter. Natuurlijk staat de ib'er bij het uitvoeren van haar taken niet alleen: samen met de directeur, het schoolteam én diverse externe experts kan zij inhoud geven aan passend onderwijs (én zorg). ■

Marina Moerkens

is adviseur Nederlands Jeugdinstituut / Landelijk Steunpunt ZAT. Voor meer informatie: www.zat.nl (klik op informatie voor:).

